

AJUNTAMENT DE LES BORGES DEL CAMP

II Premi Literari Sant Jordi 1991

PREMI NARRACIÓ

El retorn a la vila de Josep Vilalta Cochs

© Text: Josep Vilalta Cochs
© Edició: Ajuntament de les Borges del Camp

L'Isidre Garí era, segons ell mateix sovint explicava, el més vell de la Vila:

Ja n'he fet noranta-tres i sóc el més jaio del poble; de la meva "quinta" ja no en queda cap. Sinó que em passi al davant alguna dona...! Com que elles no hi passen, per les "quintes".

Havia "fet" la guerra de Cuba, assolint el grau de sergent que, per ell, era més important que el de general amb totes les seves estrelles a la mànega; dels cinquanta-set homes que comandava els últims dies de la desastrosa desfeta, només varen salvar-se, amb molta sort, ell i dos més que, gairebé per miracle, pogueren embarcar-se mig d'amagat en un vaixell nord-americà el mateix moment que salpava del port. Encara conserva el sobre que pogué salvar-se amb ell; si, amb ell, fent un sol cos, perquè:

-Aquest sobre era del comandant Martínez - solia explicar sovint - i el dia que van ferir-lo, ja mig moribund, va dir-me:

"Te entrego el mando de mis hombres – amb una pronunciació catalanitzada - porque eres el de mayor graduación, junto con mi sable que representa mi Autoridad. –i en arribar aquí, feia una profunda inspiració, s'ensalivava els llavis i continuava - No los abandones nunca, ni los hombres ni el sable, mientras tengas un soplo de vida".

I li vaig prometre que ho faria així. Les coses van anar malament i . . . . vet aquí que allò va ser un "campo de gramante" (sic.). Quan decidirem embarcar-nos els tres que quedaven vius, sí, vius però fotuts i desproveïts de tot, un xicot de Flix , l'altre de Puigdelfí i jo, vaig embenar-me'l a la cama, sota els pantalons, i el puny, que em sortia per la cintura, el cobria amb el faldar de la camisa. La decisió era ferma: O em salvava amb el sable o m'enterraven amb ell. Paraula és paraula; i la d'un sergent., encara més!

L'odissea del retorn a la vila nadiua dura gairebé tres anys durant els quals va deixar pel camí els seus dos companys, ja que pogueren més la fam i la misèria que les sever forces i aprofità els quatre parracots que li servien tan quan feia calor com quan feia fred; s'alimentava del que trobava i del poc que per caritat, podia arreplegar.

El dia que arribà a la vila ningú no el conegué de tant prim i sec que estava:

Ni puces portava, deia, perquè no hi tenien la vida....!

Quan explicava les tragèdies del retorn feia feredat; hi posava tan de realisme.....!
Com que era el perdedor d'una guerra, ningú volia saber-ne res ni donar-me el mínim ajut...I ara, fins i tot el sou del militar em neguen, per no aportar els documents que ho justificaven! Si els vaig perdre....!

Arribà carregat d'anys i xacres, nafrat per les ferides mal guarides i l'aspecte de famèlic clavat al rostre; un sant Llàtzer! L'arreplegà una germana seva, vídua i fillada que ja passava prou penes per alimentar, vestir i donar ensenyament els seus fills; però, a la vila, l'Isidre Garí no hi tenia cap altre familiar, i ella se'n commiserà i el prengué a casa seva; en uns quants dies el restaurà moralment i física. Li comprà algunes peces de vestir i li donà unes sabates bastant noves del seu difunt marit, les quals li anàvem prou bé; li endreçà una habitació, petita i sense ventilació exterior en la que hi parà un llit metàl·lic amb més anys que Matussalén, amb un matalàs de llana i llençols de fil, blancs com la neu. Les primeres nits no podia dormir, l'Isidre; era massa còmode i, de veritat, li costava acostumar-s'hi. A la paret del capçal penjada en una clau, hi havia una

estampa de Sant Antoni on la pols hi havia tingut estada duran molts anys i, ara, tot hi haver-la netejada, encara mostrava algun rastre de polsim; a l'envà d'enfront hi penjà el sabre embeinat, en un clau gairebé d'un pam de llargada i folrat de rovell.

A mida que passaven els dies, s'esvaïa el color ni moradenc ni groc brut del seu rostre, recobrant els altres, més adients a una fesomia que retornava a l'original, i se li omplien les galtes í altres buits del seu cos. Durant les hores del dia ajudava a la seva germana en les feines de l'hort on hi plantava tota mena de verdures, poques, per l'escassa capacitat aprofitades per la mancança de mitjans per a la compra; i els vespres, les llargues hores de l'hivern, les passava a la seva cambra fins l'hora de sopar, amb la porta ajustada; la germana no es preocupava del seu entreteniment però la neboteta .... La neboteta estava ben encaterinada amb el seu oncle!; ella, la Maria, l'havia espilat tres o quatre vegades i se sentia prou encuriosida.

El meu oncle que ha vingut de Cuba, ha portat un sabre llarg, llarguissim, així, de llarg ! i allargava els bracets ben oberts, en creu, i afegia però mes llarg encara! I cada vespre li passa un drap per a fer-lo tornar mes lluent...!

I els seus amiguets i amiguetes obrien uns ullassos...

I te'l deixa tocar...?

No, no li he demanat mai; però un dia li diré que me'l deixi...

I com es?

- Doncs mira: Per on s'agafa és d'or i tot allò altre, el que es clava és de plata.

- Sii. .? I que és molt lluent..?

Ui ! lluentíssim!

Dins els caparrons de la brivallada s'esdevenien les lluites mes ferotges i heroiques d'aquell soldat tan valent i d'aquell sabre tan enlluernador; cadascun d'aquells infants lliurava la seva guerra, innocent i de joguina, dalt d'un cavall molt blanc, amb rínxols al coll i la cua molt llarga...

L'Isidre, en canvi, cada vespre desfermava la seva memòria pels mars dels temps passat, navegant sense brúixola ni timó per totes les singladures dels vells records amarrats de tristos, passant i tornant a passar la banda per la fulla i el pom d'aquell sabre, ple de lluïssors i curull de fets gloriosos i gestes victorioses i moltes batalles guanyades. Però també porta escrits noms de llocs i cognoms de companys; de nits d'angúnia i jorns de tristos, d'amics i enemics immolats en una guerra estúpida i fratricida i una causa escassament justa; records punyents i no enyorats .... Són les dues vessants del discurs eloqüent del sabre d'un sergent vençut, insultat i humiliat per una rendició sense condicions, de la guerra de Cuba.

Aquell gatet blanc amb taques rosses que li havien regalat a la Maria, just desmamat, era la seva joguina; ella prou volia tenir-lo a la falda, acaronar-lo amb les seves manetes

d'immaculada innocència però ell, esfereït, aprofitava qualsevol descuit per escapar-se-li de les mans; l'empaitava per tot arreu; s'enfilava per les cadires, s'amagava sota els mobles de la casa, darrera les cortines polsoses que emmarcaven la porta del menjador...Aquell vespre, en les seves corredisses, s'esmunyí per la porta mig oberta de la cambra de l'Isidre i, la Maria, darrere seu, empaitant-lo. En trobar-se davant de l'oncle, restà esporuguida, palplantada, mirant-se'l immòbil, amb les manetes agafades la una amb l'altra, a l'esquena "on vas Maria?" ple de tendresa, de l'Isidre, la tranquil·litzà.

Empaitava el gatet, que ha entrat aquí... –canvià de fesomia... i de conversa...- i, què és això tan "maco", oncle?

Ja ho veus, el sabre ....

I... que és teu?

Si...

I . . que hi vas fer la guerra, amb ell. . ?

Si; moltes....

I... tu eres el més valent...?

Déu n'hi do . . . .

I vas guanyar la guerra . . . ?

No hi hagué resposta oral; l'Isidre acotà el cap, clogué els ulls i emmudí; només el gest de la testa feia el moviment de la negació.

I, . . perquè el neteges cada dia...?

Mira... doncs, no ho sé...

I . . . . perquè plores , ara . . . . ?

L'Isidre tampoc no respongué; ni amb la parla ni amb el gest. Només embeinà el sabre i el penja al clau de l'envà; s'assegué a la vora del llit i , agafant la Maria amb tota la tendresa imaginable, l'acostà al seu pit prement-la i besant -la, mullant-li les galtes amb una llàgrima ....

No hi pateixis, per tot això, Maria . . . . - i l'amoixava manyagoi - Són misteris de la vida ....